

Sygn. akt

## POSTANOWIENIE

Dnia 18 lutego 2016 r.

Sąd Okręgowy w Gdańsku XV Wydział Cywilny

Przewodniczący : SSO Weronika Klawonn

po rozpoznaniu w dniu 18 lutego 2016 r. w Gdańsku

na posiedzeniu niejawnym

sprawy z powództwa Z

w W

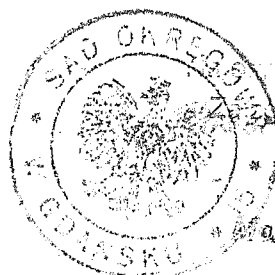
przeciwko N

w S

o stwierdzenie obowiązku złożenia oświadczenia woli

### postanawia

1. przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne następującej treści:  
„Czy art. 49<sup>1</sup> ustawy z dnia z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (j.t. Dz.U. 2013 poz. 1222) rozumiany w ten sposób, że:  
- użyte w nim sformułowanie „w razie bezczynności spółdzielni” obejmuje każdą postać bezczynności, czyli nie podjęcia przez organ wykonawczy spółdzielni czynności niezbędnych do wyodrębnienia lokalu i przeniesienia jego własności na uprawnionego, zatem także czynności, o których mowa w art. 41 i 42 ustawy,  
- deroguje art. 49 tej ustawy,  
jest zgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej  
oraz czy jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.
2. wyznaczyć SSO Weronikę Klawonn przedstawicielem sądu pytającego Sądu Okręgowego w Gdańsku w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym.



original / kopia  
Zgodność z oryginałem

Magdalena Florian



Postępowanie dowodowe dotyczyło ustalenia, czy lokal, do którego przysługuje powodowi (wnioskodawcy) własnościowe prawo jest lokalem samodzielnym w rozumieniu art. 2 ust 2 ustawy o własności lokali, a jeżeli nie, to czy możliwe jest przeprowadzenie robót adaptacyjnych, o których mowa w art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali. Były także prowadzone rozmowy ugodowe, w których rozważano przyłączenie do lokalu wnioskodawcy także pewnej powierzchni nieruchomości wspólnej.

Jak wynika ze sporządzonych w toku postępowania opinii biegłego, sporny lokal nie ma charakteru samodzielnego, a dla uzyskania samodzielności lokalu niezbędne jest przeprowadzenie prac adaptacyjnych (opinia pisemna k. 205 i nast., ustna opinia uzupełniająca k. 235 i nast.)

Postanowieniem z dnia czerwca 2015 r. Sąd Rejonowy w S zmienił tryb postępowania na procesowy, powołując się na orzeczenia Sądu Najwyższego w sprawach III CZP 63/11, III CSK 110/09, III CSK 94/10. Kolejnym postanowieniem z tej samej daty przekazano sprawę do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Gdańsku. (k. 308 – 310). Sąd Rejonowy w treści protokołu rozprawy z dnia czerwca 2015 r. stwierdził, że nie jest związany postanowieniem Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia stycznia 2010 r. z uwagi na zmianę trybu postępowania.

## **2. Przesłanki dopuszczalności pytania prawnego.**

Zgodnie z art. 193 Konstytucji RP każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Utrwalone orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego<sup>1</sup> oraz doktryna<sup>2</sup> wyprowadzają z tego przepisu trzy przesłanki dopuszczalności pytania prawnego: podmiotową, przedmiotową i funkcjonalną.

### **2.1. Przesłanka podmiotowa**

Przesłanka podmiotowa określa podmiot mający kompetencję do inicjowania kontroli przepisów prawa przez Trybunał w drodze pytania prawnego. Podmiotem tym może być wyłącznie sąd w rozumieniu art. 175 Konstytucji (por. postanowienie TK z 4

---

<sup>1</sup> Por: Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2015 P 44/13, Postanowienie TK z dnia 27 marca 2009 P 10/09, Postanowienie TK z dnia 30 czerwca 2009 r. P 34/07 (i powołane tam orzecznictwo)

<sup>2</sup> R.Hauser, A.Kabat, *Pytania prawne jako procedura kontroli konstytucyjności prawa*, Przegląd Sejmowy 2001, Nr 1, s.25, L. Bosak, M. Wild, *Kontrola konstytucyjności prawa*, Warszawa 2014, s. 165, M. Wiącek, *Pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego*, Wydawnictwo Sejmowe 2011,

października 2010 r., sygn. P 12/08, OTK ZU nr 8/A/2010, poz. 86), czyli państwowy organ władzy sądowniczej, oddzielony i niezależny od władzy ustawodawczej i wykonawczej (por. postanowienie TK z 27 kwietnia 2004 r., sygn. P 16/03, OTK ZU nr 4/A/2004, poz. 36).<sup>3</sup>

W niniejszej sprawie z pytaniem prawnym występuje sąd powszechny - Sąd Okręgowy w Gdańsku.

Istnienie przesłanki podmiotowej jest oczywiste i nie wymaga szerszego uzasadnienia.

## **2.2. Przesłanka przedmiotowa.**

Przesłanka przedmiotowa określa przedmiot kontroli. Przedmiotem pytania prawnego może być wyłącznie ocena zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą.

### **2.2.1. Normatywny charakter zaskarżonego przepisu.**

Nie ulega wątpliwości, że kontroli norm sprawowanej przez Trybunał Konstytucyjny podlegają akty prawne określone w art. 188 Konstytucji. Kluczowym jednak dla dopuszczalności orzekania o hierarchicznej zgodności jest normatywny charakter zaskarżonego przepisu (jednostki redakcyjnej aktu prawnego). Kognicją Trybunału Konstytucyjnego są bowiem objęte wszystkie akty ustanawiające normy prawne o charakterze generalnym i abstrakcyjnym, a więc odpowiadające definicji materialnej aktu normatywnego<sup>4</sup>.

Teoria prawa ugruntowała pogląd, że akt normatywny to „akt ustanawiający obowiązujące normy postępowania o charakterze ogólnym, ściśle abstrakcyjnym i generalnym, a więc normy prawne”. Cecha generalności dotyczy adresata normy i oznacza odniesienie normy do ogółu albo do pewnej oznaczonej grupy ludzi. Normy generalne wyznaczają adresatów przez wskazanie klasy podmiotów wyodrębnionych ze względu na określoną cechę. Abstrakcyjność z kolei oznacza, że norma odnosi się do zachowań (zespołu zachowań) adresatów, które aktualizują się w okolicznościach opisanych w normie. Norma abstrakcyjna, w przeciwieństwie do konkretnej, nie ulega skonsumowaniu w rezultacie jednorazowego użycia, lecz ma zastosowanie zawsze, ilekroć wystąpią przewidziane w niej okoliczności. Istotą norm ogólnych jest więc ich powtarzalność, wielokrotność zastosowania, wyrażająca się w łacińskiej paremii: *ex his quae forte uno aliquo casu accidere possunt, iura*

<sup>3</sup> Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2015 P 44/13

<sup>4</sup> Por. wyrok TK z dnia 12 lipca 2001 SK 1/01, wyrok pełnego składu TK z 22 września 2006 U 4/06, wyrok pełnego składu TK z 27 października 2010 r. K 10/08

non constituuntur (praw nie stanowi się dla przypadków, które mogą zdarzyć się tylko raz).<sup>5</sup>

Zaskarżony przepis art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych zawiera normę generalną, odnoszącą się do szerokiego kręgu adresatów tj. podmiotów, które spełniają określone przesłanki nabycia odrębnej własności lokalu oraz spółdzielni mieszkaniowych, w których zasobach te lokale się znajdują. Norma ta ma również charakter abstrakcyjny. Określa uprawnienia (możliwe zachowania) tych podmiotów. W szczególności uprawnia (poprzez odesłanie do treści przepisu art. 64 kodeksu cywilnego) do wystąpienia z określonym powództwem o ukształtowanie prawa. Norma ta stanowi również element systemu prawnego. Wpisuje się bowiem w prawo procesowe cywilne, skoro dotyczy trybu dochodzenia praw i ich realizacji w drodze przymusu państwowego, a także prawo cywilne materialne, poprzez przyznanie roszczenia o ustanowienie prawa własności.

Nie ulega zatem wątpliwości, że zaskarżony przepis niesie za sobą treść normatywną w powołanym wyżej rozumieniu i jako taki podlega kontroli hierarchicznej zgodności.

### **2.2.2. Dopuszczalność badania hierarchicznej zgodności utrwalonej wykładni przepisu.**

Przedmiotem zaskarżenia przez Sąd Okręgowy w Gdańsku jest zarówno sam przepis art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych jak i jego utrwalona wykładnia. Niejasność przepisu bowiem pozwoliła na utrwalenie takiej wykładni, której nie da się pogodzić z przywołanym wzorcem kontroli.

Kwestia weryfikacji utrwalonej wykładni określonego przepisu prawa była wielokrotnie przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego w kontekście dopuszczalności wydawania tzw. wyroków interpretacyjnych. Bogata literatura przedmiotu<sup>6</sup>

---

<sup>5</sup> G. Kosiorowski, *Normatywny charakter aktu prawnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo, 2010, Nr 9 s. 32- 45, dostęp: <http://www.lex.pl/akt/-/akt/normatywny-charakter-aktu-prawnego-w-orzecznictwie-trybunalu-konstytucyjnego>

<sup>6</sup> D. Nowicki, *Miejsce orzeczeń interpretacyjnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo 2012, Nr 10, s 48- 61, dostęp: <http://www.lex.pl/akt/-/akt/miejsce-orzeczen-interpretacyjnych-w-orzecznictwie-trybunalu-konstytucyjnego>, M. Tulej, *Orzecznictwo interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego a reguły wykładni prawa*, Warszawa 2012, K. Pietrzykowski, *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, Przegląd Sądowy 2004, Nr 3, J. Trzciniński, *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo 2002, Nr 1, Z. Czeszejko-Sochacki, *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego: pojęcie, klasyfikacja i skutki*, Państwo i Prawo 2000, Nr 12, L. Garlicki, *Uwagi o charakterze prawnym orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Studia nad prawem konstytucyjnym*, red. Trzciniński J., Banaszak B., „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” CCLVII, Wrocław 1997, M. Hermann, *Wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego z perspektywy teoretycznoprawnej. Instrument ochrony ładu konstytucyjnego czy środek zapewniania jednolitości orzecznictwa?*, Monografie Konstytucyjne nr 6, Studia i Materiały Trybunału Konstytucyjnego Tom LIV, Warszawa 2015, A. Rzepliński: *Wystąpienie na Zgromadzeniu Ogólnym Sędziów*

oraz utrwalona linia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego<sup>7</sup>, a także funkcje przypisane instytucji pytania prawnego, usprawiedliwiają pominięcie ogólnych rozważań co do możliwości wydania wyroku interpretacyjnego odnoszącego się do kwestii przyjętej wykładni określonego przepisu.

Sąd pytający ma świadomość tego, że pytanie prawne nie może służyć rozstrzygnięciu wątpliwości co do wykładni przepisów. Instytucja ta nie służy bowiem ustaleniu wykładni ustawy (lub przepisu podustawowego) lecz zbadaniu hierarchicznej zgodności norm<sup>8</sup>.

Jakkolwiek wątpliwości co hierarchicznej zgodności zaskarżonego przepisu z art. 2 i art. 45 Konstytucji pojawiły się na tle rozbieżności pomiędzy interpretacją art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych zarysowanych przez Sąd Okręgowy w postanowieniu z dnia stycznia 2010 r. a przyjętą przez Sąd Rejonowy w S w orzeczeniu z dnia czerwca 2015 r., to nie rozstrzygnięcie „konfliktu interpretacyjnego” jest motywem działania Sądu Okręgowego w Gdańsku przedstawiającego pytanie prawne. Zaakceptowane przyjętej przez Sąd Rejonowy w S utrwalonej wykładni przepisu art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych być może usprawiedliwiłoby przed Sądem II instancji rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu procesowym. Sąd jednak ma przekonanie, że właściwa ochrona stron i zapewnienie prawa do rzetelnego procesu, a także osiągnięcie zamierzonego przez ustawodawcę skutku w postaci umożliwienia ustanowienia odrębnej własności lokalu i przeniesienie tego prawa na rzecz podmiotu, któremu przysługuje spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, może nastąpić jedynie w postępowaniu nieprocesowym, o czym w dalszej części uzasadnienia.

Dlatego też Sąd pytający podkreśla, że wskazana w treści pytania wykładnia zaskarżonego przepisu ma charakter utrwalony i nie budzi rozbieżności w orzecznictwie. Znalazła ona swój wyraz w następujących orzeczeniach Sadu Najwyższego: wyrok z dnia 20 maja 2009 I CSK 379/08, wyrok z dnia 10 grudnia 2009 (III CSK 110/09), postanowienie z dnia 17 listopada 2011 r. (III CZP 63/11)

Sądy powszechne stosujące zaskarżony przepis powoływały się na przyjętą przez Sąd Najwyższy wykładnię w następujących wyrokach:

---

Sądu Najwyższego, dostęp: <http://www.obserwatorkonstytucyjny.pl/trybunal/a-rzeplinski-wystapienie-na-zgromadzeniu-ogolnym-sedziow-sadu-najwyzszego/1/>

<sup>7</sup> Por. Wyrok TK z dnia 13 września 2011 P 33/09, Wyrok TK z dnia 13 listopada 2013 r. P 25/12

<sup>8</sup> Por. Wyrok TK 13 listopada 2013 P 25/12, postanowienie TK z 12 lutego 2008 r., P 62/07, postanowienie TK z 22 marca 2000 r., P 12/98,

- Sąd Apelacyjny w Szczecinie – wyrok z dnia 1 sierpnia 2012 I Aca 273/12,
- Sąd Apelacyjny w Łodzi – wyrok z dnia 13 lutego 2013 r. I Aca 1096/12,
- Sąd Apelacyjny w Katowicach – wyrok z dnia 4 marca 2010 r. I Aca 3/2010

Również w literaturze przedmiotu nie odnotowano odmiennej od zaprezentowanej przez Sąd Najwyższy interpretacji. Komentatorzy ustawy Prawo spółdzielcze zgodnie podzielają stanowisko zaprezentowane przez Sąd Najwyższy.<sup>9</sup>

Zdanie 2 zaskarżonego art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych było także przedmiotem badania przez Trybunał Konstytucyjny na skutek skierowania pytań prawnych przez Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie, który rozpoznawał sprawy w postępowaniu procesowym, właśnie na podstawie art. 49<sup>1</sup> ustawy.

Zaskarżony przepis nie wywołuje zatem rozbieżności w orzecznictwie.

Jednolite i ustabilizowane rozumienie przepisu w judykaturze i doktrynie uzasadnia przyjęcie go za punkt wyjścia w ocenie konstytucyjności przepisu. Przedmiotem kontroli staje się nie tyle jednostka redakcyjna tekstu, co przypisana jej w procesie stosowania prawa norma. Możliwość poddania weryfikacji co do hierarchicznej zgodności normy utrwalonej w procesie stosowania prawa uzasadniona jest zasadą zaufania jednostki do organów państwa powołanych do stosowania prawa. Jednostka ma bowiem prawo uznawać, że treść norm wynikających z określonych przepisów jest taka, jak przyjmują to sądy i organy administracji<sup>10</sup>.

Sąd Okręgowy w Gdańsku przedstawia zatem do kontroli Trybunałowi Konstytucyjnego zarówno przepis art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, jak i przyjętą na podstawie utrwalonej wykładni normę.

Proponowanym przez Sąd Okręgowy wzorcem kontroli jest art. 2 Konstytucji oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji.

### **2.3. Przesłanka funkcjonalna.**

#### **2.3.1. Test funkcjonalności**

W dotychczasowym orzecznictwie Trybunał wyjaśnił, że zależność między odpowiedzią na pytanie prawne a rozstrzygnięciem sprawy polega na tym, że treść orzeczenia

<sup>9</sup> Por. K. Pietrzykowski, *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz.*, dostęp : sip. Legalis, R. Dzięczek, *Komentarz do art. 49(1) ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych*, dostęp LEX, A. Stefaniak, *Komentarz do art. 49 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych*, dostęp LEX,

<sup>10</sup> M. Wiącek, *Pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego*, Wydawnictwo Sejmowe 2011, s. 214

Trybunału Konstytucyjnego ma wpływ na rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem zadającym pytanie prawne. Zależność ta jest oparta na odpowiedniej relacji między treścią kwestionowanego przepisu i stanem faktycznym sprawy, w związku z którą zadano pytanie prawne. Przedmiotem pytania prawnego może być tylko przepis mogący mieć wpływ na treść rozstrzygnięcia sprawy, której ono dotyczy. Wątpliwości konstytucyjne mogą także dotyczyć zagadnień wypadkowych rozstrzyganych przez pytający sąd. Muszą to być jednak zagadnienia, z którymi będzie konfrontowany pytający sąd na tle rozstrzyganej sprawy, w ramach toczącego się postępowania. Także więc w wypadkach, gdy wątpliwość konstytucyjna dotyczy konkretnych kwestii wypadkowych, ewentualne wyeliminowanie niekonstytucyjnej normy dotyczącej takiej właśnie kwestii powinno być kwalifikowane jako wywierające wpływ na treść rozstrzygnięcia sprawy, w której postawiono pytanie prawne<sup>11</sup>.

Pytanie Sądu Okręgowego w Gdańsku nie dotyczy przepisu, który może stać się podstawą prawną wyroku (postanowienia co do istoty sprawy) tj. rozstrzygnięcia merytorycznego. Odnosi się do przepisu (normy) stanowiącego w konsekwencji o trybie postępowania, w którym sprawa ma być rozpoznana, a więc do przepisu o charakterze procesowym. Dopuszczalność zaskarżania norm procesowych została przesądzona w orzecznictwie Trybunału pozytywnie.

Relevantność pytania prawnego dla rozstrzygnięcia (w autonomicznym ujęciu tego słowa w art. 193 Konstytucji RP) wymaga przeprowadzenia tzw. testu funkcjonalności. Należy udzielić odpowiedzi na następujące pytanie: „Czy istnieje możliwość, że rozstrzygnięcie konkretnej sprawy będzie odmienne, gdyby doszło do eliminacji niekonstytucyjnego przepisu (niekonstytucyjnej normy) wskutek orzeczenia Trybunału od rozstrzygnięcia, które mogłoby zapaść przy wykorzystaniu powyższej normy?”<sup>12</sup>

Gdyby doszło do eliminacji utrwalonej przez orzecznictwo normy wyprowadzonej z art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, wówczas należało by przyjąć, że normy art. 49<sup>1</sup> i art. 49 ust. 2 mają odmienne hipotezy. Sytuacja zaistniała w postępowaniu prowadzonym przez Sąd Okręgowy w Gdańsku byłaby objęta hipotezą normy wynikającej z art. 49 ust. 2 zaś sprawa podlegałaby rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym z zastosowaniem przepisów o zniesieniu współwłasności i dalej art. 11 ustawy o własności lokali.

Brak eliminacji tej normy skutkuje koniecznością zaakceptowania przez Sąd utrwalonej wykładni i rozpoznanie sprawy w postępowaniu procesowym. Rozpoznanie

<sup>11</sup> Postanowienie TK z dnia 27 marca 2009 r. P 10/09,

<sup>12</sup> M. Wiącek, *Pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego*, Wydawnictwo Sejmowe 2011, s. 221



sprawy w postępowaniu procesowym uniemożliwia Sądowi wydanie postanowienia, o jakim mowa w art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali, nakazującego przeprowadzenie prac adaptacyjnych. Postanowienie wstępne może być bowiem wydane jedynie w postępowaniu nieprocesowym. W sytuacji braku samodzielności lokalu i braku możliwości nakazania przeprowadzenia prac adaptacyjnych ustanowienie odrębnej własności lokalu i przeniesienie jej na rzecz powoda może okazać się niemożliwe.

### 2.3.1. Subsydiarność pytania prawnego.

Możliwość zwrócenia się przez Sąd z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego ma charakter subsydiarny. Zatem wykluczona jest dopuszczalność pytania, gdy rozstrzygnięcie sprawy jest możliwe bez uruchomienia instytucji pytania prawnego. Sytuacja taka wystąpi w szczególności wówczas, gdy istnieje możliwość usunięcia wątpliwości prawnych przez stosowną wykładnię budzącego zastrzeżenia aktu prawnego bądź też możliwość przyjęcia za podstawę rozstrzygnięcia innego aktu lub innej normy.<sup>13</sup>

Sąd pytający dostrzega możliwość przyjęcia innej interpretacji zaskarżonego art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Dał temu wyraz w uzasadnieniu postanowienia z dnia stycznia 2010 r.

Sąd jednak ma świadomość, że „przełamanie” utrwalonej (popartej orzeczeniami Sądu Najwyższego oraz poglądami wiodących komentatorów) wykładni poprzez zaprezentowanie prokonstytucyjnej wykładni jest w zasadzie skazane na niepowodzenie.

Sąd weryfikując tryb postępowania sprawie przed nim zawistej nie ma możliwości zastosowania innych przepisów niż art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Skoro ustawa wskazuje, że określonego roszczenia należy dochodzić w drodze powództwa, a w innym przepisie tj. art. 49 ust. 2 wskazuje na postępowanie nieprocesowe, to Sąd nie ma możliwości sięgnięcia do innych aktów rangi ustawowej dla ustalenia trybu postępowania (*Argumentum a rubrica*).

Sąd w niniejszej sprawie nie miał więc możliwości dokonania skutecznej (tj. akceptowalnej przez Sąd II Instancji i dalej Sąd Najwyższy) prokonstytucyjnej interpretacji zaskarżonego przepisu oraz rozstrzygnięcia sprawy w oparciu o inny przepis. Zadanie pytania

---

<sup>13</sup> Por. postanowienie TK z dnia 27 marca 2009 r. P 10/09, <sup>13</sup> R.Hauser, A.Kabat, *Pytania prawne jako procedura kontroli konstytucyjności prawa*, Przegląd Sejmowy 2001, Nr 1, s.25, L. Bosak, M. Wild, *Kontrola konstytucyjności prawa*, Warszawa 2014, s. 166 i powołane tam orzeczenia TK.

prawnego jest więc jedyną możliwością rozstrzygnięcia wątpliwości konstytucyjnych i orzekania w oparciu o normę zgodną z Konstytucją.

### **3. Wzorzec kontroli.**

#### **3.1. Art. 2 Konstytucji RP.**

Art. 2 Konstytucji RP stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Powołany przepis zawiera konstytucyjną klauzulę generalną. Jej treść zatem nie jest bezpośrednio zdeterminowana brzmieniem przepisu, lecz dekoduje się ją w orzecznictwie z podstawowych rozstrzygnięć aksjologicznych określających tożsamość porządku prawnego. Na treść zasady wyrażonej w powołanym przepisie składają się trzy:

- zasada państwa prawnego,
- zasada demokratyzmu
- zasada sprawiedliwości społecznej.

Z zasady państwa prawnego dekodowane są tzw. zasady II stopnia:

- zasada zaufania do państwa i prawa (obejmująca zasady III stopnia: pewności prawa, bezpieczeństwa prawnego, praw słusznie nabytych, zakazu retroakcji, ochrony interesów w toku, odpowiedniego okresu dostosowawczego, tworzenia przepisów przejściowych)
- zasada rzetelnej legislacji (obejmująca zasady III stopnia: określoności przepisów prawa, dochowania wymaganego trybu oraz proporcjonalności).<sup>14</sup>

Dla kontroli hierarchicznej zgodności norm w niniejszej sprawie kluczowe znaczenie ma stanowiąca emanację zasady państwa prawnego zasada rzetelnej (przyzwoitej) legislacji, a w niej zasada określoności przepisów prawa.

Na ustawodawcy ciąży obowiązek tworzenia przepisów prawa możliwie najbardziej określonych w danym przypadku, zarówno pod względem ich treści, jak i formy. Na oba wymiary określoności prawa składają się kryteria tworzące tzw. test określoności prawa,

---

<sup>14</sup> L. Bosak, M. Wild, *Kontrola konstytucyjności prawa*, Warszawa 2014, s. 286, odmienne koncepcje systematyki zasady przyzwoitej legislacji w kontekście innych zasad konstytucyjnych por.: J. Zalesny, *Zasady prawidłowej legislacji*, Studia i Analizy, dostęp: <http://biblioteka.oapuw.pl/wp-content/uploads/2013/03/zalesny-jacek-zasady-prawidlowej-legislacji.pdf>, S. Wronkowska, *Zasady przyzwoitej legislacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 671

który każdorazowo powinien być odnoszony do badanej regulacji, a mianowicie kryteria: precyzyjności regulacji prawnej, jasności przepisu oraz jego legislacyjnej poprawności. Przez precyzyjność przepisu należy rozumieć możliwość dekodowania z przepisów jednoznacznych norm prawnych, a także ich skutków za pomocą przyjętych reguł interpretacji prawa. Jasność przepisu oznacza zrozumiałość przepisu na gruncie języka powszechnego. Poprawność legislacyjna oznacza natomiast zgodność przepisu z wymaganiami prawidłowej legislacji<sup>15</sup>.

W świetle ugruntowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zasada określoności przepisów prawa sprowadza się do następujących postulatów:

„Po pierwsze - każdy przepis ograniczający konstytucyjne wolności i prawa winien być sformułowany w sposób pozwalający jednoznacznie ustalić, kto i w jakiej sytuacji podlega ograniczeniom (kryterium podmiotowe). Po drugie – przepis taki powinien być na tyle precyzyjny, aby zapewniona była jego jednolita wykładnia i stosowanie (kryterium przedmiotowe). Po trzecie – przepis taki winien być tak ujęty, aby zakres jego stosowania obejmował tylko te sytuacje, w których działający racjonalnie ustawodawca istotnie zmierzał wprowadzić regulację ograniczającą korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw”<sup>16</sup>

Jakkolwiek powołany cytat odnosi się do przepisów ograniczających konstytucyjne prawa i wolności jednostki, to postulat określoności dotyczy wszystkich jednostek aktów normatywnych, które mają choćby pośredni wpływ na prawa jednostki. W szczególności naruszenie zasady określoności przez przepis procesowy może skutkować naruszeniem prawa do sądu, wyrażającego się w postulacie jednoznaczności reguł procesowych, którym strona zostaje poddana.

Z zasady określoności przepisów prawa w powołanym wyżej znaczeniu daje się także zapewne wyprowadzić postulat, aby wprowadzona przez ustawodawcę norma służąca realizacji zamierzonego przez niego celu w istocie umożliwiała jego osiągnięcie – stanowiła „odpowiednie narzędzie”.

Należy podkreślić, że w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego z naruszeniem zasady poprawnej legislacji możemy mieć wyjątkowo do czynienia w sytuacji, gdy danym przepisom prawnym zostało przypisane, wskutek ich trwałej, powszechnej i

---

<sup>15</sup> wyrok z 28 października 2009 r., . Kp 3/09, wyrok z dnia 14 października 2015 r. Kp1/15

<sup>16</sup> wyrok z dnia 25 listopada 2008 r. K 5/08 (pkt 5.5.1.), wyrok TK z 30 października 2001, K 33/00, wyrok TK 13 października 2008 r. k 16/07.

jednolitej wykładni, określone znaczenie normatywne. Przedmiotem kontroli staje się wówczas norma prawna, którą odtworzono w praktyce orzeczniczej.<sup>17</sup>

### **3.2. Art. 45 ust. 1 Konstytucji.**

Zgodnie art. 45 ust. 1 Konstytucji każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Zaakceptowany w literaturze dorobek orzeczniczy Trybunału Konstytucyjnego określił elementy składające się na prawo do sądu w sensie podmiotowym. Są nimi:

- prawo dostępu do sądu (prawo do uruchomienia procedury),
- prawo do odpowiedniego ukształtowanej procedury (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności) tj. prawo do sprawiedliwego procesu,
- prawo do sprawiedliwego wyroku sądowego oraz prawo do jego skutecznego wykonania
- prawo do odpowiednio ukształtowanego sądu.<sup>18</sup>

Jak już wskazano kwestia określoności przepisów dotyczących trybu dochodzenia roszczenia wiąże się z prawem do odpowiednio ukształtowanej procedury.

Regulacje ustawowe określające postępowanie przed sądami, muszą spełniać postulat dostatecznej precyzji dla ustalenia ich znaczenia i skutków prawnych. Powinny być tak zredagowane, aby ich adresat wiedział, jakie ma prawa i obowiązki procesowe. Stanowi to gwarancję zrozumiałości procesu stosowania prawa, co z kolei buduje zaufanie obywateli do sądu i dalej państwa<sup>19</sup>. Jednostka stająca się uczestnikiem procesu sądowego musi mieć zagwarantowaną pełną jasność reguł, według których proces się będzie toczył. Brak tej gwarancji może prowadzić do naruszenia prawa do rzetelnego procesu.

Z kolei wadliwość regulacji dotyczących trybu postępowania może w konsekwencji powodować naruszenia prawa do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy. Kodeks postępowania cywilnego statuuje bowiem zasadę, że sprawy należące do postępowania

---

<sup>17</sup> *Proces prawotwórczy w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2015, s. 69, dostęp: [http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/proces\\_prawotwoczy.pdf](http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/proces_prawotwoczy.pdf)

<sup>18</sup> Jodłowski J. [w]: *Postępowanie cywilne*, J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk - Jodłowska, K. Weitz, Warszawa 2009, s. 115; Wyrok TK z 26 lutego 2008 r. SK 89/06, Wyrok TK z 10 lipca 2000 r. Sk 12/99, wyrok z 16 stycznia 2006 SK 30/05],

<sup>19</sup> A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012 s. 329,

nieprocesowego rozpoznają sądy rejonowe, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych.

W skrajnych sytuacjach (a z taką możemy mieć do czynienia w sprawie, w której kierowane jest pytanie prawne), rozpoznanie sprawy w niewłaściwym trybie może determinować treść merytorycznego rozstrzygnięcia.

#### **4. Kwestionowana regulacja art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych<sup>20</sup> i jej utrwalona wykładnia.**

Obecnie ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych zawiera następujące regulacje dotyczące dochodzenia przez członków spółdzielni roszczenia o ustanowienie odrębnej własności lokalu:

**Art. 49. 1.** Jeżeli przed upływem 24 miesięcy od dnia wejścia ustawy w życie spółdzielnia nie podejmie czynności, o których mowa w art. 41 i 42, a nie toczy się postępowanie sądowe w trybie art. 43 ust. 5, sąd na wniosek członka spółdzielni mieszkaniowej, któremu zgodnie z przepisami ustawy przysługuje, z zastrzeżeniem art. 36, prawo żądania przeniesienia na niego własności lokalu należącego przed tym dniem do spółdzielni, orzeknie o ustanowieniu odrębnej własności lokalu mieszkalnego lub lokalu o innym przeznaczeniu, na zasadach określonych w art. 39-43.

2. Postępowanie toczy się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o zniesieniu współwłasności, z wyjątkiem art. 625. Koszty sądowe postępowania ponosi spółdzielnia.

**Art. 49<sup>1</sup>.** Osoba, która na podstawie ustawy może żądać ustanowienia prawa odrębnej własności lokalu, w razie bezczynności spółdzielni, może wystąpić do sądu z powództwem na podstawie art. 64 Kodeksu cywilnego w związku z art. 1047 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego.

W wyroku z dnia 9 maja 2009 r. w sprawie I CSK 379/2008 Sąd Najwyższy dokonał wykładni powołanych przepisów.

---

<sup>20</sup> Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (j.t. Dz.U. 2013 poz. 1222), dalej powoływana jako u.s.m. lub ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych

1. W razie zgłoszenia roszczenia na podstawie art. 17<sup>14</sup> ustawy z 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, dotyczącego wyodrębnienia i przeniesienia własności lokalu, stosowanie przepisów o zniesieniu współwłasności jest bezprzedmiotowe. Nie mamy tu do czynienia ze współwłasnością członków spółdzielni i spółdzielni.

2. Użyte w art. 49<sup>1</sup> u.s.m. określenie "w razie beczynności spółdzielni" jest na tyle pojemne, że obejmuje każdą postać beczynności, czyli nie podjęcia przez organ wykonawczy spółdzielni czynności niezbędnych do wyodrębnienia lokalu i przeniesienia jego własności na uprawnionego. Dotyczy to także czynności, o których mowa w art. 41 i 42 ustawy.

3. Zgodnie z regułą *lex posterior derogat legi priori* uznać należy, że wprowadzony do u.s.m. art. 49<sup>1</sup> uchylił przepis art. 49 tej ustawy, skoro art. 49<sup>1</sup> reguluje tę samą materię, i to w sposób prawidłowy.

4. Nie ma przeszkód, aby sąd rozpoznający roszczenie w trybie art. 49<sup>1</sup> u.s.m. mógł ustalić wszystkie niezbędne elementy do wyodrębnienia i przeniesienia własności lokalu.

Orzeczenie to zapadło na skutek skargi kasacyjnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Uzasadnienie wyroku odnosiło się w pierwszej kolejności do kwestii odzyskania mocy prawnej przez regulację art. 49 u.s.m. na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 2005 r. K 42/02 o niezgodności z Konstytucją art. 1 pkt 40 ustawy z dnia 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240 poz. 2058).

W części dotyczącej wykładni art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych Sąd przytoczył dotychczasowe stanowisko doktryny, że wymagalność roszczeń przewidzianych w art. 17<sup>14</sup> u.s.m., dochodzonych na podstawie art. 49<sup>1</sup> u.s.m., uzależniona jest od "beczynności" spółdzielni, przez którą - na ogół - rozumie się zaniechanie podjęcia czynności zmierzających do przeniesienia odrębnej własności lokalu, po "uprawomocnieniu się" uchwały zarządu określającej przedmiot odrębnej własności lokalu, o której stanowi art. 42 u.s.m. Inaczej rzecz ujmując, chodzi o beczynność spółdzielni w realizacji prawomocnej uchwały przewidzianej w art. 42, mimo zgłoszenia przez członka spółdzielni żądania ustanowienia i przeniesienia odrębnej własności lokali. Podnosi się, że stanowisko przeciwne spowodowałoby zatarcie różnicy między zakresem stosowania art. 49 i 49<sup>1</sup> u.s.m. Taki pogląd - zdaniem Sądu Najwyższego - wydaje się uzasadniony, ostatecznie jednak nie można go podzielić.

Stanowisko zawarte w przytoczonych tezach wyroku nie zostało jednak bliżej uzasadnione.

Stanowisko Sądu Najwyższego co do wzajemnej relacji norm art. 49 ust. 2 i art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych zostało podtrzymane konsekwentnie w kolejnych orzeczeniach: wyroku z dnia 10 grudnia 2009 r. (III CSK 110/09) i III CZP 63/11, przy czym w tej ostatniej sprawie Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały, wskazując, że przedstawione zagadnienie nie budzi wątpliwości.

Na cytowane orzeczenia powołują się także Sądy Apelacyjne<sup>21</sup>. Sąd pytający poza ogólnie dostępnymi bazami orzeczeń nie ma narzędzi, aby zweryfikować, czy istnieją orzeczenia przyjmujące odmienną wykładnię. Należy jednak podkreślić, że sytuacja, w której Sąd Najwyższy odmawia podjęcia uchwały w przedmiocie zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości, usprawiedliwia twierdzenie, że kwestia wykładni powołanych przepisów została trwale ugruntowana.

## **5. Uzasadnienie niezgodności kwestionowanego przepisu i jego utrwalonej wykładni z treścią wskazanego wzorca kontroli.**

### **5.1. Historia regulacji.**

Uzasadnienie niezgodności kwestionowanego przepisu art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz jego utrwalonej wykładni z powołanymi wzorcami art. 2 oraz art. 45 Konstytucji wymaga przedstawienia historii regulacji materii dotyczącej roszczeń związanych z ustanowieniem odrębnej własności lokali należących do zasobów spółdzielni mieszkaniowych.

W tekście ustawy, które weszła w życie 1 stycznia 2002 r. art. 49 miał brzmienie następujące:

Art. 49.1. Jeżeli przed upływem 24 miesięcy od dnia wejścia ustawy w życie spółdzielnia nie podejmie czynności, o których mowa w art. 41 i 42, a nie toczy się postępowanie sądowe w trybie art. 43 ust. 5, sąd na wniosek członka spółdzielni mieszkaniowej, któremu zgodnie z przepisami ustawy przysługuje, z zastrzeżeniem art. 36, prawo żądania przeniesienia na niego własności lokalu należącego przed tym dniem do

---

<sup>21</sup> Sąd Apelacyjny w Szczecinie – wyrok z dnia 1 sierpnia 2012 I Aca 273/12, Sąd Apelacyjny w Łodzi – wyrok z dnia 13 lutego 2013 r. I Aca 1096/12, Sąd Apelacyjny w Katowicach – wyrok z dnia 4 marca 2010 r. I Aca 3/2010

spółdzielni, orzeknie o ustanowieniu odrębnej własności lokalu mieszkalnego lub lokalu o innym przeznaczeniu, na zasadach określonych w art. 39-43.

2. Postępowanie toczy się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o zniesieniu współwłasności, z wyjątkiem art. 625. Koszty sądowe postępowania ponosi spółdzielnia.

Przepis ten został uchylony art. 1 pkt. 40 ustawy z dnia 19 grudnia 2002 r. i o zmianie ustawy od spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (DZ.U. nr 240, poz. 2058). Następnie Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie K 42/02 niekonstytucyjność przepisu derogującego, co spowodowało przywrócenie mocy obowiązującej art. 49 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych z dniem 28 kwietnia 2005 r.

W Sejmie V kadencji zostały zgłoszone cztery alternatywne propozycje nowelizacji ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych dotyczące kwestii żądania przeniesienia własności lokalu przez spółdzielnię mieszkaniową (zawarte na drukach sejmowych 339, 766, 767 i 768 – V-tej kadencji Sejmu). Zmiany zawarte w drukach 339 i 766 dotyczyły brzmienia art. 49 ust. 1 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, ale nie odnosiły się do trybu dochodzenia roszczeń.

Natomiast projekt zamieszczony na druku 767 nadawał nowe brzmienie art. 49 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych:

„Art. 49. Osoba, która na podstawie niniejszej ustawy może żądać ustanowienia prawa odrębnej własności lokalu, w razie bezczynności spółdzielni może wystąpić do sądu z powództwem na podstawie art. 64 Kodeksu cywilnego w związku z art. 1047 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego.”; (art. 1 pkt 38 projektu) . Te zmianę uzasadniono „poprawieniem wadliwego trybu dochodzenia roszczeń”.

Po pierwszym czytaniu Komisja Infrastruktury przedstawiła projekt scalający zawarty w druku 1420. W projekcie tym w art. 1 pkt 37) zaproponowano dodanie art. 49<sup>1</sup>:

„37) po art. 49 dodaje się art. 49<sup>1</sup> w brzmieniu:

„Art. 49<sup>1</sup>. Osoba, która na podstawie ustawy może żądać ustanowienia prawa odrębnej własności lokalu, w razie bezczynności spółdzielni może wystąpić do sądu z powództwem na podstawie art. 64 Kodeksu cywilnego w związku z art. 1047 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego.”;



W żaden natomiast sposób nie odniesiono się do regulacji zawartej w art. 49 ust. 2 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych.

W drugim czytaniu zostały zgłoszone zostały poprawki, które były przedmiotem ponownego badania w Komisji Infrastruktury. Poprawka nr 67 i 68 (druk nr 1420A) dotyczyła obciążenia kosztami postępowania spółdzielni. Nie odnosiła się natomiast do trybu postępowania.

W uchwale Senatu z dnia 1 czerwca 2007 zaproponowano następującą poprawkę nr. 58) :

„w art. 1 w pkt 37, w art. 49<sup>1</sup> dotychczasową treść oznacza się jako ust. 1 i dodaje się ust. 2 w brzmieniu:

"2. Przez bezczynność organu spółdzielni, o której mowa w ust. 1, rozumie się niepodjęcie przez zarząd w ustawowym terminie czynności zmierzających do zawarcia z członkiem spółdzielni lub z najemcą lokalu spółdzielczego umowy przeniesienia własności lokalu.";

Senat uzasadniał tę poprawkę w następujący sposób:

„W poprawce 58) Senat proponuje dodanie w ustawie przepisu, który stałby się wskazówką dla sądów, orzekających w sprawach, z którymi występują osoby uprawnione do uzyskania prawa odrębnej własności lokalu, gdy spółdzielnia nie wypełnia spoczywających na niej obowiązków. Senat podkreśla, że działaniem spółdzielni w tym zakresie nie jest jakiegokolwiek działanie, lecz podjęcie czynności zmierzających bezpośrednio do przyznania osobie uprawnionej prawa własności”

Poprawka nie została przez Sejm uwzględniona w ostatecznej wersji nowelizacji ustawy.

Przedstawiony proces prac legislacyjnych ustawy nowelizującej ustawę o spółdzielniach mieszkaniowych może wskazywać na to, że w istocie brak regulacji dotyczącej uchylecia wprost art. 49 ust 2 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nie był zabiegiem zamierzonym. Ostateczna treść ustawy nowelizacyjnej powstała na skutek prac nad czterema równoległymi projektami, w których kwestia trybu postępowania dochodzenia roszczenia o przeniesienie odrębnej własności lokalu była jedną z wielu. Jednakże lakoniczne uzasadnienie projektu (druk 767) i uzasadnienie poprawek Senatu wskazuje na to, że zamiarem ustawodawcy było zastąpienie dotychczasowego trybu postępowania

nieprocesowego trybem procesowym. Przyjęta przez Sąd Najwyższy i utrwalona wykładnia art. 49<sup>1</sup> jako przepisu derogującego art. 49 ust.2. ustawy i obejmująca swa hipotezą także te sytuacje, w których nie została podjęta przez zarząd spółdzielni uchwała w trybie art. 42 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, wydaje się być zgodna z zamiarem ustawodawcy. Stąd też przedmiotem zaskarżenia w ramach pytania prawnego musi być zarówno sam przepis (którego interpretacja może dawać różne wyniki), jak i jego utrwalona wykładnia.

Przepis art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych był także przedmiotem nowelizacji zawartej w ustawie z dnia 18 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 29 grudnia 2009 r.). Zmiana dotyczyła jedynie kwestii kosztów procesu. W akcie tym również nie uchylono art. 49 ust. 2 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych.

## **5.2. Niezgodność przepisu art. 49<sup>1</sup> i jego utrwalonej wykładni z art. 2 Konstytucji RP.**

### **5.2.1. Nieadekwatność normy do przypisanego jej celu**

Jak już wskazano jednym z proponowanych przez Sąd pytający wzorów kontroli jest art. 2 Konstytucji RP i wyprowadzany z niego postulat przyzwoitej legislacji, zaś dalej określoności przepisów prawa według kryteriów precyzyjności regulacji prawnej, jasności przepisu oraz jego legislacyjnej poprawności.

Dla spójności rozważań należy przytoczyć treść zaskarżonego przepisu:

**Art. 49<sup>1</sup>. Osoba, która na podstawie ustawy może żądać ustanowienia prawa odrębnej własności lokalu, w razie beczynności spółdzielni, może wystąpić do sądu z powództwem na podstawie art. 64 Kodeksu cywilnego w związku z art. 1047 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego.**

Powołany przepis art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nie stanowi oczywiście podstawy żądania (roszczenia) ustanowienia prawa odrębnej własności lokalu. Podstawę taką stanowią m.in. art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup>ust.1 i art. 17<sup>15</sup>ust.1. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych.

Warto podkreślić, że przepisy te posługują się sformułowaniem „umowa przeniesienia własności lokalu”. Mogłoby to oznaczać, że lokal, którego własność ma być przedmiotem przeniesienia (nabycia pochodnego), stanowi odrębny przedmiot własności. Lokalem w rozumieniu ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych w myśl art. 2 ust 1. jest samodzielny lokal mieszkalny, a także lokal o innym przeznaczeniu, o których mowa w przepisach ustawy

z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz. U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 oraz z 2004 r. Nr 141, poz. 1492). Z kolei ustawa o własności lokali<sup>22</sup> w art. 2 ust. 2 zawiera definicję legalną samodzielnego lokalu mieszkalnego oraz lokalu o innym przeznaczeniu. Natomiast w art. 2 ust.1 stanowi, że samodzielny lokal mieszkalny, a także lokal o innym przeznaczeniu, zwane dalej "lokalami", mogą stanowić odrębne nieruchomości. Oznacza to, że lokal taki może stanowić samodzielny przedmiot własności (art. 46 § 1 k.c.).

Przeniesienie lokalu (nabywanie pochodne) może zatem dotyczyć tylko lokalu wyodrębnionego, stanowiącego odrębną nieruchomość i będącego odrębnym przedmiotem własności. Zawarte w skarżonym przepisie sformułowanie stwierdzające, że hipotezą działania normy jest podmiot któremu przysługuje prawo „ustanowienia odrębnej własności lokalu” należy uznać za niekorespondujące z powołanymi regulacjami art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup>ust.1 i art. 17<sup>15</sup>ust.1. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Zważywszy jednak na tryb ustanawiania odrębnej własności określony w Rozdziale 2 ustawy o własności lokali, z którego wynika, że ustanowienie odrębnej własności lokalu w drodze dwustronnej czynności prawnej pomiędzy właścicielem lokalu a nabywcą prowadzi do przeniesienia własności wyodrębnionego w tej samej czynności lokalu, to raczej sformułowanie zawarte art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup>ust.1 i art. 17<sup>15</sup>ust.1. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych dotyczące „umowy przeniesienia własności lokalu” należy uznać za niefortunne. Wskazane nieścisłości w ocenie Sądu pytającego nie mają jednak takiej wagi, aby dyskwalifikowały przepis jako sprzeczny z kryterium jasności przepisu oraz jego legislacyjnej poprawności (spójności pojęć w ramach tego samego aktu prawnego), choć wprowadzają niepotrzebny chaos.

Prawu cywilnemu znany jest szereg instytucji, stosunków prawnych, z których wynika roszczenie podmiotu o zawarcie umowy, względnie dokonanie jednostronnej czynności prawnej, której treścią jest rozporządzenie prawem ( np. umowa przedwstępna – art. 390 §2 k.c., zwrot (przeniesienie własności) przedmiotu skutecznie odwołanej darowizny - art. 898 § 2 k.c. ). Procesowo żądanie (roszczenie) zawarcia umowy, czy dokonanie czynności prawnej jednostronnej, realizuje się w drodze powództwa o stwierdzenie obowiązku (potocznie nakazanie) złożenia oświadczenia woli określonej treści przez pozwanego (dłużnika), (art. 64 k.c. ).

---

<sup>22</sup> Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (j.t. Dz. U. 2015 r. poz. 1892), dalej przytaczana jako ustawa o własności lokali lub u.w.l.

Żądanie złożenia oświadczenia woli może być dochodzone zarówno wtedy, gdy obowiązek ten wynika ze zobowiązania, jak i z ustawy.<sup>23</sup>Regulacje dotyczące stosunków prawnych, które stają się źródłem roszczenia nakazania złożenia oświadczenia woli nie odwołują się jednak do treści art. 64 k.c. Przepis ten znajdzie zastosowanie właśnie jako sposób sądowego dochodzenia roszczenia, bez potrzeby wskazania na tę możliwość.

Jeśli zatem w sytuacjach określonych ustawą (np. art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup>ust.1 i art. 17<sup>15</sup>ust.1. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych) pewnym podmiotom przysługuje roszczenie o zawarcie umowy, której treścią jest ustanowienie odrębnej własności lokalu i jej przeniesienie na rzecz nabywcy, to warto zastanowić się jaki jest cel regulacji art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nakazującej stosowanie art. 64 k.c.

Przedstawiona wyżej historia wprowadzenia skarżonej regulacji wskazuje na to, że ustawodawca zamierzał w sposób jednoznaczny określić tryb procesu cywilnego, a w nim powództwo o stwierdzenie obowiązku złożenia oświadczenia woli, jako właściwy dla realizacji żądań o ustanowienie odrębnej własności lokalu pozostającego w zasobach spółdzielni mieszkaniowej. To wyraźne wskazanie miało zapewne odróżnić sytuację osób uprawnionych na podstawie regulacji ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych od sytuacji współwłaścicieli, którzy dokonują zniesienie współwłasności nieruchomości przez ustanowienie odrębnej własności lokali (art. 7 ust. 1 w zw. z art. 11 ust. 1 ustawy o własności lokali). Należy przy tym się zgodzić z stanowiskiem (także prezentowanym przez Sąd Najwyższy), że w przypadku przewłaszczenia lokali na podstawie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nie mamy do czynienia ze współwłasnością.

Jednakże wprowadzone art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych rozwiązanie nie zawsze nadaje się do przymusowej realizacji żądania zawarcia umowy o ustanowienie odrębnej własności lokalu.

W sytuacji, gdy został uregulowany stan prawny nieruchomości spółdzielni i została podjęta uchwała Zarządu określająca przedmiot odrębnej własności lokalu, nie ma przeszkód dla dochodzenia roszczenia zawarcia umowy przez złożenie powództwa o stwierdzenie obowiązku złożenia przez spółdzielnię oświadczenia woli określonej treści. W pozwie należy wskazać między innymi rodzaj, położenie i powierzchnię lokalu oraz pomieszczeń przynależnych a także wysokość udziałów w nieruchomości wspólnej. Wyrok uwzględniający

---

<sup>23</sup> Por. przykłady wskazane za orzecnictwem Sądu Najwyższego S. Rudnicki, Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna. (komentarz do art. 64) s. 168,

takie powództwo zastąpi niezbędne dla przewłaszczenia oświadczenie spółdzielni i będzie mógł stanowić podstawę wpisu w księdze wieczystej.

W ocenie Sądu pytającego tryb dochodzenia przymusowej realizacji uprawnienia żądania ustanowienia odrębnej własności lokalu nie może jednak okazać się skuteczny, gdy nie został w uchwale Zarządu określony odrębny przedmiot własności, względnie zachodzi potrzeba podjęcia jeszcze innych działań zmierzających do wydzielania lokalu (gdy nie jest on samodzielny w rozumieniu art. 2 ust 2. ustawy o własności lokali)

Powołany art. 49<sup>1</sup> u.s.m. przywołuje dodatkową przesłankę możliwości przymusowej realizacji roszczenia, którego treścią jest ustanowienie odrębnej własności lokalu na rzecz nabywcy, a jest nią „bezczytność spółdzielni”.

Wokół tego właśnie sformułowania, zdaniem Sądu pytającego, koncentrują się największe wątpliwości natury konstytucyjnej.

Sformułowanie to wobec dotychczasowej praktyki legislacyjnej, która w odniesieniu do roszczeń o nakazanie złożenia oświadczenia woli nie odwoływała się do potrzeby zastosowania art. 64 k.c. , a także praktyki orzeczniczej uznającej za bezczynność spółdzielni nie podjęcie działań określonych a w art. 41 i 42 u.s.m. okazało się na tyle niejasne, że dokonano jego wykładni, która znalazła swe odzwierciedlenie w tezach orzeczeń Sądu Najwyższego.

Dokonana przez Sąd Najwyższy w przywołanym wyżej wyroku z dnia 9 maja 2009 r. w sprawie I CSK 379/2008 wykładnia była następująca:

„Użyte w art. 49<sup>1</sup> u.s.m. określenie "w razie bezczynności spółdzielni" jest na tyle pojemne, że obejmuje każdą postać bezczynności, czyli zamierzenia podjęcia przez organ wykonawczy spółdzielni czynności niezbędnych do wyodrębnienia lokalu i przeniesienia jego własności na uprawnionego. Dotyczy to także czynności, o których mowa w art. 41 i 42 ustawy.”

Sąd Najwyższy zatem, za ustawodawcą, ma świadomość, że jakkolwiek źródłem obowiązku spółdzielni przeniesienia na rzecz spółdzielcy odrębnej własności lokalu (zawarcia umowy przenoszącej własność) jest np. art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup> ust. 1 i art. 17<sup>15</sup> ust.1. u.s.m., to realizacja tego obowiązku wymaga podjęcia przez spółdzielnię jeszcze dodatkowych czynności (poza złożeniem stosownego oświadczenia woli). Nie ulega kwestii, że chodzi tu o szereg przedsięwzięć określonych w art. 41 i 42 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Działania te, niekiedy bardzo kosztowne i czasochłonne, których rezultat może zależeć nie

tylko od spółdzielni, zmierzają do doprowadzenia do takiego stanu prawnego, aby można było ustanowić odrębną własność lokalu i dokonać przeniesienia tego prawa na rzecz uprawnionego. W szczególności chodzi tu o działania zmierzające do uregulowania stanu prawnego nieruchomości gruntowej, weryfikacji samodzielności poszczególnych lokali oraz określenia wysokości udziałów w nieruchomości wspólnej przypadających na konkretny lokal.

W ocenie Sądu pytającego w postępowaniu rozpoznawczym w trybie procesowym nie ma możliwości zastąpienia jakimikolwiek działaniami procesowym owej szeroko pojętej bezczynności spółdzielni. Nie sposób podzielić stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w cytowanym już wyroku w sprawie I CSK 379/2008, że „nie ma przeszkód, aby sąd rozpoznający roszczenie w trybie art. 49<sup>1</sup> u.s.m. mógł ustalić wszystkie niezbędne elementy do wyodrębnienia i przeniesienia własności lokalu.”

W postępowaniu procesowym Sąd orzeka o zgłoszonym żądaniu, pozostaje nim związany i nie może wykroczyć poza jego zakres (art. 321 k.p.c.). Żądanie pozwu w postępowaniu o stwierdzenie obowiązku złożenia oświadczenia woli (art. 64 k.c.) winno wskazywać osobę, której pozwany ma złożyć oświadczenie woli, jak również konkretyzować treść tego oświadczenia, ażeby na podstawie samej sentencji wyroku uwzględniającej powództwo nastąpił żądany skutek prawny. W przypadku żądania ustanowienia odrębnej własności lokalu należy więc określić co najmniej rodzaj, położenie i powierzchnię lokalu oraz pomieszczeń przynależnych a także wysokość udziałów w nieruchomości wspólnej oraz samą nieruchomość wspólną (grunt z budynkiem) przez oznaczenie księgi wieczystej. W sytuacji, gdy nie uregulowano stanu prawnego nieruchomości (np. nie została wydzielona nieruchomość gruntowa pod budynkiem) lub nie została podjęta uchwała Zarządu o określeniu przedmiotu odrębnej własności lokali, powód nie ma możliwości określenia treści żadanego oświadczenia.

Propozycja, aby w procesie cywilnym na podstawie dowodu z opinii biegłego dopiero ustalano, jaka jest powierzchnia lokalu i jaki jest związany z nim udział we współwłasności części wspólnych, a w konsekwencji, co będzie przedmiotem żądania, kłóci się z zasadami kontradiktoryjnego procesu cywilnego. Postępowanie dowodowe w procesie cywilnym służy weryfikacji określonych twierdzeń stron o stanie faktycznym stanowiącym podstawę powództwa, nie zaś ustaleniu treści żądania.

Podkreślić należy, że dokonane przez Sąd w procesie ustalenie co do wysokości udziału miałyby wpływ na zakres uprawnień innych podmiotów, którym także przysługuje roszczenie

o ustanowienie odrębnej własności lokalu. Jednak brak regulacji, która by stanowiła o rozszerzonej skuteczności wyroku w tych sprawach (art. 365 § 1 k.p.c.)

Szczególnie jaskrawo widać nieadekwatność procesu cywilnego jako właściwego trybu rozpoznania sprawy w sytuacji, jaka ma miejsce w niniejszym postępowaniu. Jak ustalono lokal, którego dotyczy żądanie powoda, nie jest lokalem samodzielny w rozumieniu art. 2 ust. 2 ustawy o własności lokali. Dla uzyskania samodzielności lokalu konieczne jest przeprowadzenie odpowiednich prac adaptacyjnych. Art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali uprawnia sąd orzekający w sprawie o zniesienie współwłasności poprzez ustanowienie odrębnej własności lokali do wydania postanowienia wstępnego upoważniającego uczestnika do wykonania tych prac. W postępowaniu procesowym nie ma możliwości wydania takiego postanowienia wstępnego. Regulacja art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali ma charakter wyjątkowy i dotyczy postępowania nieprocesowego. Nie można zastosować jej w drodze analogii do procesu cywilnego, które jest postępowaniem modelowym (art. 13 § 1 k.p.c.).

W konsekwencji może dojść do takiej sytuacji, że gdy zostanie ustalona okoliczność, że lokal, który ma stać się przedmiotem odrębnej własności, nie jest lokalem samodzielnym, uwzględnienie żądania nie będzie możliwe.

Zatem regulacja, której celem było umożliwienie uwłaszczenia spółdzielców (oraz innych podmiotów), okazuje się być do tego narzędziem nieadekwatnym. Użycie w zaskarżonym przepisie sformułowania „bezczyność spółdzielni”, któremu (zgodnie z wolą ustawodawcy), przypisano znaczenie takie, że odnosi się nie tylko do zaniechania przez spółdzielnię złożenia określonego oświadczenia woli, lecz także zaniechania podjęcia czynności określonych np. w art. 41 i 42 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, czyni ten przepis oraz utrwaloną jego wykładnię sprzeczną z zasadą przyzwoitej legislacji. Dochodzenie w procesie cywilnym realizacji obowiązku złożenia oświadczenia woli (art. 64 k.c.) może odnosić się tylko do tego oświadczenia, nie zaś zastąpienia innego rodzaju bezczynności dłużnika.

#### **5.2.2. Wadliwe zastosowanie reguły kolizyjnej „Lex posteriori derogat legi priori”.**

Utrwalona za powołanym wyrokiem Sądu Najwyższego I CSK 379/2008 wykładnia skarżonego przepisu art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych stanowi:

„Zgodnie z regułą lex posterior derogat legi priori uznać należy, że wprowadzony do u.s.m. art. 49<sup>1</sup> uchylił przepis art. 49 tej ustawy, skoro art. 49<sup>1</sup> reguluje tę samą materię, i to w sposób prawidłowy.”

Sąd Najwyższy założył, że przepis art. 49 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz dodany nowelizacją art. 49<sup>1</sup> stanowią o normach obejmujących tę samą hipotezę. Tj. znajdują zastosowanie do wszelkich sytuacji „bezczywności spółdzielni” w ustanowieniu odrębnej własności lokalu na rzecz osoby uprawnionej. Tymczasem, jak wskazano, przyjęcie takiego założenia, czyni realizację uprawnień przez niektóre podmioty niemożliwą. Dlatego też bezczynność spółdzielni ujęta w art. 49 ust.1 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oznacza nie podjęcie działań, a których mowa w art. 41 i 42 u.s.m., natomiast bezczynność wskazania w art. 49<sup>1</sup> ustawy winna dotyczyć jedynie nie złożenia oświadczenia określonej treści.

Odmienność sytuacji, w której poza złożeniem oświadczenia woli przez spółdzielnię nie ma przeszkód do ustanowienia odrębnej własności lokalu, od tej w której, do jej ustanowienia niezbędne jest podjęcie szeregu działań określonych np. w art. 41 i 42 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, determinuje konieczność zróżnicowania trybu dochodzenia praw.

Oznacza to, że art. 49 ust. 1 i 2 nie dotyczy tych samych sytuacji, co art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Różnica w hipotezach obu norm sprawia, że reguła kolizyjna *lex posterior derogat legi priori* nie może znaleźć zastosowania. Tak więc utrwalona wykładnia art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych derogująca art. 49 tej ustawy pozostaje sprzeczna z zasadą przyzwoitej legislacji.

### **5.2.3. Brak konieczności zaskarżenia art. 49 ust. 2. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych**

Sąd Najwyższy w powoływanym wyroku I CSK 379/2008 wskazywał, że regulacja art. 49 ust. 2 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nakazująca ustanowienie odrębnej własności lokalu w trybie postępowania nieprocesowego przy zastosowaniu przepisów o zniesieniu współwłasności jest wadliwa, gdyż w przypadku spółdzielni i nabywcy lokalu nie mamy do czynienia ze współwłasnością. Z tym twierdzeniem należy się zgodzić.

Sąd pytający stoi jednak na stanowisku, że w odniesieniu do art. 49 ust. 2 nie zachodzi potrzeba derogacji trybunalskiej.

Wadliwość powołanego przepisu daje się usunąć dokonując jego prokonstytucyjnej wykładni. Przepisy postępowania o zniesieniu współwłasności (art. 617 i nast. k.p.c.) należy bowiem stosować nie wprost, lecz odpowiednio, mając na uwadze rozbieżność sytuacji spółdzielni i nabywcy z sytuacją współwłaścicieli. W postępowaniu nieprocesowym możliwe



będzie podjęcie przez Sąd działań zmierzających do określenia przedmiotu odrębnej własności (wraz z udziałami w nieruchomości wspólnej), a także w razie potrzeby wydanie postanowienia wstępnego w trybie art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali.

Subsydiarny charakter pytania prawnego wyklucza, zdaniem Sądu pytającego, możliwość zaskarżenia regulacji art. 49 ust. 2. ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych poprzez to, że nie wskazuje na odpowiednie (a nie wprost) stosowanie przepisów postępowania o zniesienie współwłasności.

### **5.3. Niezgodność zaskarżonego art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych i jego utrwalanej wykładni z art. 45 Konstytucji.**

W ocenie Sądu pytającego art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych i jego przyjęta za Sądem Najwyższym utrwalona wykładnia pozostaje niezgodna z art. 45 Konstytucji przez to, że w pewnych sytuacjach pozbawia osoby uprawnione do nabycia odrębnej własności lokalu, możliwości sądowego dochodzenia roszczeń.

Jednym z komponentów prawa do sądu jest prawo do uzyskania sprawiedliwego wyroku i jego skutecznej realizacji.

Wyrok sprawiedliwy to taki, który w sytuacji objętej hipotezą normy generalnie-abstrakcyjnej (prawnej) generuje normę konkretnie-indywidualną, do której adresat winien się zastosować pod sankcją przymusu państwowego.

Uprawnienie spółdzielców (i innych podmiotów) do nabycia odrębnej własności lokalu wynika z przepisów ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych (np. art. 12 ust. 1, art. 17<sup>14</sup> ust. 1 i art. 17<sup>15</sup> ust. 1.). Roszczenie uprawnionego powstaje po spełnieniu przez niego określonych w tych przepisach wymogów. Gdy roszczenie nie jest realizowane przez spółdzielnię, gdyż ta odmawia złożenia stosownego oświadczenia woli, uprawniony może dochodzić jego realizacji w poprzez uzyskanie stosownego wyroku. Wyrok wydany w oparciu o dyspozycję art. 64 k.c. tworzy fikcję złożenia oświadczenia woli przez zobowiązanego i prowadzi do pożądanego skutku. Jest to wyrok sprawiedliwy w podanym wyżej rozumieniu, gdyż pozwala na realizację przysługującego określonej osobie prawa podmiotowego.

Gdy jednak roszczenie o ustanowienie odrębnej własności lokalu nie jest realizowane przez spółdzielnię, gdyż nie tylko nie składa ona stosownego oświadczenia woli, ale także nie podjęła czynności zmierzających do określenia przedmiotu odrębnej własności, to tryb

wskazany w zaskarżonym art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych uniemożliwia wydanie sprawiedliwego wyroku.

Sąd nie może dopuścić do rozstrzygnięcia o żądaniu, którego treść nie jest sprecyzowana, tj. gdy np. nie wskazano wysokości udziału w nieruchomości wspólnej. Prowadzenie postępowania dowodowego dla ustalenia treści roszczenia pozostaje sprzeczne z istotą kontradiktoryjnego procesu cywilnego. Poza tym, jak już wskazywano, w postępowaniu procesowym nie jest możliwe wydanie postanowienia wstępnego (art. 11 ust. 2 ustawy o własności lokali), nakazującego przeprowadzenie prac adaptacyjnych w sytuacji, gdy lokal nie ma charakteru samodzielny. Brak możliwości wskazania wysokości udziału w nieruchomości wspólnej lub brak samodzielności lokalu musiałyby prowadzić do oddalenia powództwa. Tym samym podmiot, któremu przysługuje roszczenie o ustanowienie odrębnej własności lokalu, nie uzyskałby sprawiedliwego wyroku. Zostałby pozbawiony możliwości realizacji swych praw podmiotowych w drodze przymusu państwowego.

Pozbawienie podmiotu, któremu przysługuje prawo podmiotowe o charakterze cywilnym, które ze swej istoty jest zaskarżalne, możliwości jego przymusowej realizacji przez uzyskanie sprawiedliwego wyroku narusza konstytucyjną zasadę prawa do sądu.

## **6. Podsumowanie**

Sąd pytający rozpoznając konkretną sprawę, której przedmiotem jest stwierdzenie obowiązku spółdzielni złożenia oświadczenia woli o ustanowieniu odrębnej własności lokalu na rzecz powoda, powziął wątpliwość co do zgodności art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz jego utrwalonej wykładni z art. 2 i art. 45 ust. 1. Konstytucji.

Weryfikacja hierarchicznej zgodności norm jest niezbędna do rozpoznania sprawy we właściwym trybie i determinuje wydanie sprawiedliwego wyroku (postanowienia co do istoty sprawy).

Zdaniem Sądu pytającego art. 49<sup>1</sup> ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych rozumiany w ten sposób, że:

- dotyczy także sytuacji, gdy bezczynność spółdzielni odnosi się nie tylko do braku złożenia oświadczenia woli, lecz także nie podjęcia czynności, o których mowa w art. 41 i 42 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych,

- deroguje art. 49 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych

pozostaje niezgodny z zasadą przyzwoitej legislacji (stanowiącej emanację zasady demokratycznego państwa prawnego) przez to, że stanowi narzędzie (normę) nie pozwalającą

na realizację przypisanego jemu przez ustawodawcę celu, jakim jest uwłaszczenie spółdzielców (i innych podmiotów, którym przysługują prawa do lokali w spółdzielniach mieszkaniowych).

Przepis ten pozostaje także niezgodny z art. 45 ust. 1. Konstytucji, gdyż pozbawia uprawnione podmioty prawa do sprawiedliwego wyroku (postanowienia co do istoty sprawy) tj. do skutecznej realizacji swych praw w drodze przymusu państwowego.



oryginał własny podpis  
zobowiązanie podpisem

*[Handwritten signature]*  
Magdalena Pionan